

15/11/2014

נושאונט מס' 32

דבר העורך

שלום לכם,

בגליון הפעם תמצאו את חלקו השני של מאמרו של **ד"ר אלחנן בר-לב**, הבוחן את השאלה מהו בול הזיכרון הראשון אי פעם, וכן מאמר של חברנו **משה ביאלי** על הזרם האימפרסיוניסטי בציור. מאמר זה הוא בבחינת קדימון לגיליון הקרוב של נושאונט, אשר יוקדש כולו לאמנות.

יום הבולאות ה-28 ייערך ביום שלישי, ה-23 בדצמבר, במלון רנסנס בתל אביב. דמי ההרשמה לכנס לחברי איל"ת הם 120 שקלים, אך נדרשת הרשמה מוקדמת במשרדי התאחדות בולאי ישראל. גם השנה הצליחו אנשי ההתאחדות להרכיב תכנית הראות מגוונת ומרתקת. חברנו **ד"ר הדי פייבל** ירצה על גורם ההפתעה בתמאטיקה, והשילוב של המרצה המעולה והכותרת המסקרנת מבטיח הרצאה מעניינת, ובעיקר – מלאת הפתעות. שתיים מההרצאות יוקדשו לבולאות ארץ ישראל בהקשר למלחמת העולם הראשונה, אשר השנה אנו מציינים מאה שנה לפריצתה. חברנו **ד"ר יוסף ואלך** יספר על הדואר בגדה המערבית בשנות ה-60, תחת שלטון ירדן. כן יתקיימו האירועים הקבועים, בהם בחירת הבול היפה והחותמת המוצלחת לשנת 2014 והרצאתו של מנכ"ל השירות הבולאי, **ירון רצון**, על תכנית ההנפקות לשנה הקרובה.

חגי תשרי כבר מאחורינו, ובקרוב יתחדשו המפגשים של חברי האגודה. אנו נעדכן על כך בהמשך.

שלכם,

יורם ולורנס

מהו בול הזיכרון הראשון בעולם? חלק ב' ד"ר אלחנן בר-לב

נעבור ליבשת אסיה. יפן הנפיקה בול המציג נוף כבר בשנת 1871 (בול נוף לאומי). עם זאת, בסקירת מומחים¹ לגבי הבולאות היפנית נכתב כי בול הזיכרון הראשון במדינה הונפק רק ב-9 במרס 1894, לרגל חגיגות חתונת הכסף של הקיסר מייג'י (בול לציון אירוע). אלא שהציור בבול אינו אופייני לבולי זיכרון, ודווקא מזכיר את המודל הישן יותר של הבולים הרשמיים. שני בולים אלו מוצגים להלן, והקורא מוזמן לשפוט בעצמו.

מדינת פאהנג (Pahang), שהייתה סולטנות בתוככי מלאיה, הנפיקה בשנת 1891 בול יפה של נמר (הווי טבעי). דרומה משם, ביבשת האוקיאנית הנפיקה בשנת 1888 ניו סאות' ווילס - אחת המדינות שהרכיבו את אוסטרליה ב-1 בינואר 1901 - בול המציג אמו וקנגורו (ציון אירוע), שהם בעלי חיים אופייניים לאזור. הסדרה הונפקה לקראת מלאת 100 שנים לגילוי אוסטרליה על ידי **ג'יימס קוק** (עובדה שמצדיקה את הכללתם של בולים אלה כבולי זיכרון).

בול הנמר מפאהנג ובולי הקנגורו והאמו (צמד בלתי מנוקב) מניו סאות' ווילס הם בולי זיכרון

¹ Iyer, S. & Iyer, S.(-). Asia stamp history and information:
<http://www.siyer.com/Asiastampinfo.htm>

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

400 שנה לדפוס במונטנגרו. הדפס רכב

בזמן שהנפקות אלו ראו אור אף מדינה באירופה, ובכלל זה מולדת הבולאות, אנגליה, לא חרגה מהמתכונת המקובלת של שליטים, ערכים נקובים וסמלי שלטון. הבול האירופי הראשון שהונפק כבול זיכרון היה ממונטנגרו, שציננה בשנת 1893 ארבע מאות שנה לדפוס בנסיכות. במקרה זה ההנפקה נעשתה על ידי הדפס רכב על גבי בול מן המניין המראה את הנסיך ניקולה.

בדרום אמריקה, לעומת זאת, על שלל המדינות שבה שזכו לעצמאות מספרד ופורטוגל עוד לפני הנפקת הפני השחור ב-1840, רבו הבולים הנאים למראה עוד הרבה לפני סדרת גילוי אמריקה. כך קולומביה, שבשנת 1876 הנפיקה בול המציג

קונדור פרוש כנפיים (הווי טבעי). פרו הנפיקה בשנת 1866 בול (הווי טבעי) שנראות בו שתי לאמות - בעל חיים שכיח במתלולים של הרי האנדים במזרח המדינה.

אפילו קודם לכן, פרובינציית בואנוס איירס, שהייתה בעלת אוטונומיה שאפשרה לה להנפיק בולים משלה, יצאה בהנפקה של אניית קיטור כבר בשנת 1858. קשה להתרשם כי בול אניית הקיטור עונה לסיווג "בול זיכרון", אך בכל זאת הוא חורג מהמתכונת הקבועה שהייתה נהוגה עד אז.

מימין לשמאל: קונדור קולומביאני, לאמות פרואניות וספינת קיטור מבואנוס איירס.

אם מחפשים מדינות נוספות שהנפיקו בולים מוקדמים בעלי מאפיינים של בולי זיכרון, אפשר לחפש במרכז אמריקה. כך, למשל, הנפיקה ניקרגואה בול שנראים בו הרים נישאים בשנת 1862 (נוף לאומי). גם גואטמלה הנפיקה כבר בשנת 1879 בול שבו מוצגת הציפור הלאומית, קוואטל, על גבי עמוד הלניסטי. סגנונותיה של הציפור וההשקעה בבול אינם דומים לבול של

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

אותה ציפור שהונפק בשנת 1887. בול זה קרוב ביותר, אם כי לא בעיני חלק מהבולאים המומחים, להגדרה של "בול הווי לאומי".

אבל גם מי שמתקשה להעניק קרדיט למדינות מרכז אמריקה חייב לקבל את הטענה כי אל סלבדור הנפיקה ב-1892 בול זיכרון של ממש, ואפילו לציון אותו אירוע מכונן שעוסקת בו סידרת קולומבוס האמריקנית - הנחיתה הראשונה של אירופים על אדמת אמריקה (אם נתעלם מהויקינגים, כמובן). למעשה, כבר שנה קודם לכן הנפיקה אל סלבדור בול המציג רכבת הנוסעת על הפסים ברקע של הר מעשן (הווי לאומי).

אם כל כך הרבה בולי זיכרון הונפקו לפני 1893, מניין נבעה הפופולאריות העצומה של בולי "סדרת קולומבוס" האמריקנית, עד כי מומחים רבים רואים בה אירוע מכונן בבולאות העולמית?

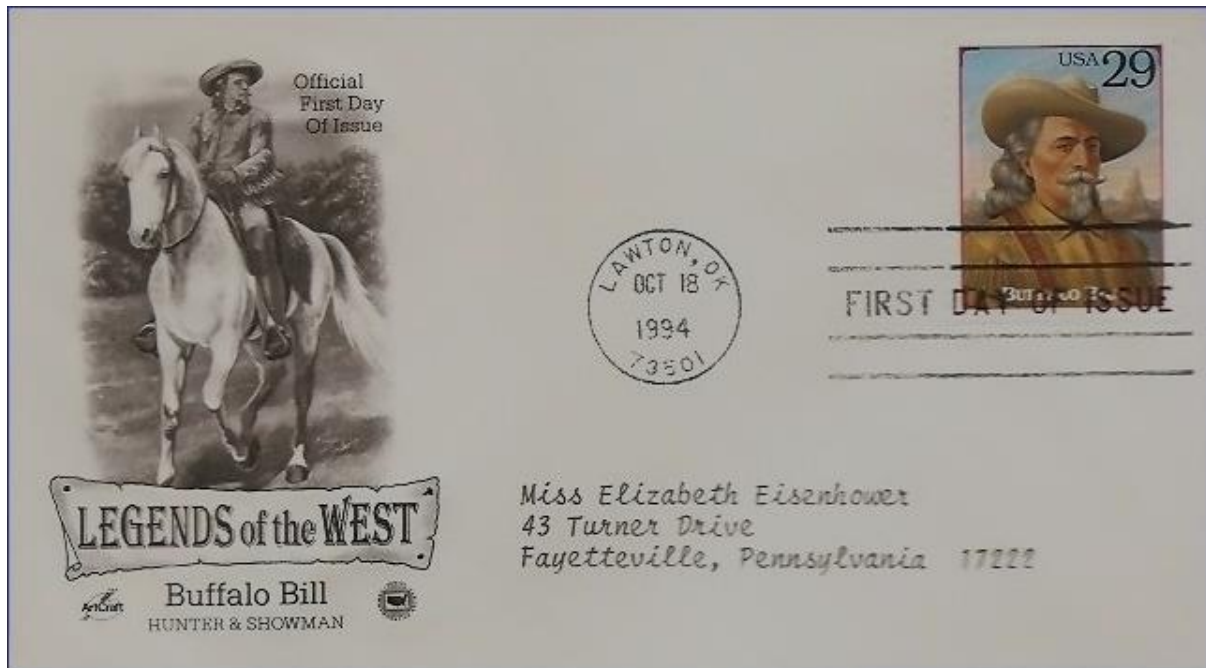
כדי לענות על שאלה זו יש לעמוד על המציאות שנוצרה בצפון אמריקה באותן שנים. המערב נכבש על ידי הלבנים כמעט כליל, והחלו לצוץ מופעי ראויה המדמים את הבוקרים הנועזים, הלוחמים באינדיאנים הפראיים. על כך התבסס מופע "המערב הפרוע" של "באפלו ביל" קודי, דמות אייקונית ממלחמות כיבושו של המערב, שהיה כוכב פופולארי בארצות הברית וברחבי אירופה, שגם אליה הגיע המופע הנווד שלו. פצעי מלחמת האזרחים כמעט הגלידו לאחר כשלושים שנה, ונרשמה צמיחה כלכלית גדולה בעקבות הפעלתם של קווי רכבת לאורכה ולרוחבה של אמריקה.

בתוך כל השגשוג הזה התקרבה שנת ה-400 לגילוי אמריקה על ידי קולומבוס. מאחר והשנה עצמה, 1892, הייתה שנת בחירות (גרובר קליבלנד נבחר לתקופת נשיאות שניה לא רצופה - הנשיא היחיד עד היום שנבחר לנשיאות פעמיים לא רצופות), לא הסכימו הנבחרים בקונגרס להקצות את התקציבים הנדרשים לאירוע לאומי גדול לציון יובל זה. נקבע, כי במקום זאת תיערך תערוכה עולמית ב-1893. הכוונה הייתה לאירוע שיאפיל על התערוכה של 1889 שנערכה בפאריז, שלקראתה נבנה מגדל אייפל. ארבע ערים היו מועמדות לאירוח היריד, ושיקגו גברה על שלוש המועמדות האחרות (ניו יורק, וושינגטון הבירה וסנט לואיס). הכוונה הייתה לתקן את דימויה השפוף של שיקגו לאחר השריפה העצומה, שחילתה ב-1871 את מרבית בתיה של העיר.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

בפאלו ביל עיצב את הזיכרון של מלחמות כיבוש המערב. מעטפת יום ראשון.

התערוכה העולמית בשיקגו נמשכה כחצי שנה (מ-1 במאי 1893 ועד 30 באוקטובר 1893), וביקרו בה למעלה מ-26 מיליון מבקרים. התערוכה מוקמה ליד שפתו של אגם מישיגן, ובשטחה נבנו כ-200 מבנים בשטח כולל של כ-8.5 מיליון מטר מרובע. היו בה אטרקציות לרוב, ובהן הארת המקום כולו בחשמל (המצאה חדשה באותם ימים, והצלחתו של **ניקולה טסלה** לגבור במכרז על **תומס אלווה אדיסון**), גלגל ענק שקוטרו כ-85 מטר שנשא בו-זמנית כ-2,000 איש, מופעי "המערב הפרוע" ועוד ועוד. רבים בשיקגו עד היום מציינים אירוע זה כשעתה היפה של עירם. אפילו רציחתו של ראש העיר שיקגו, **קרטר הנרי האריסון**, יומיים לפני נעילת התערוכה לא העיבו מדי על ההד החיובי שהיא הקרינה כלפי אמריקה והעולם.

אספני בולים מכל רחבי ארצות הברית ורבים מארצות זרות צבאו על ביתן הדואר האמריקני כדי לרכוש את סדרת בולי קולומבוס². אם היו בין המומחים בשעתו פקפוקים האם יש להנפיק סדרה כה יקרה של בולים גדולים ומושקעים, הרי שלאחר התערוכה, הסדרה הוכתרה כהצלחה משגשגת. שר הדואר האמריקני, **ג'ון וואנמייקר**³, היה זה שדחף בממשל ובקונגרס להנפקה, מתוך אמונה כי ההשקעה תחזיר את עצמה. מיליוני בולים של הסדרה נמכרו במהלך התערוכה, הן בערכים הנמוכים (1 עד 30 סנט) לצורכי ביול גלויות וחבילות שעליהן התנוססה חותמת התערוכה והן בערכים הגבוהים (50 סנט עד 5 דולרים), שיועדו בעיקר לקנייה על ידי אספנים. האירוע גם קירב בין איגודי

² - לפי Bolotin, N. and Laing, C. (2002). *The World's Columbian Exposition - The Chicago World's Fair of 1893*, Champaign, Ill.: Univ of Illinois Press.

³ באתר: <http://inventors.about.com/library/inventors/blmailus7.htm>

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

האספנים באמריקה למשרד הדואר, שהיה ממונה על ההנפקות⁴. שמעה של התערוכה המדהימה הגיע לכל רחבי העולם הודות למשלוח גלויות ומכתבים מבולים לכל אתר כמעט בעולם. ההד העצום של ההנפקה האמריקנית והצלחתה הביאו, כך נראה, ממשלות רבות להחליט על הנפקת בולי זיכרון משלהן, בשונה ממדיניותן עד אז.

נחזור לשאלה שפתחה מאמר זה: מהו בול הזיכרון הראשון בעולם? סדרת "קולומבוס וגילוי אמריקה" משנת 1893 הותירה אמנם חותם עז על עולם הבולאות, אך בוליה הם בוודאי לא בולי הזיכרון הראשונים בעולם. לפי הסקירה שהובאה במאמר זה, עולה כי הבולים שהונפקו **בניו ברנזוויק** וכן **בליבריה** בשנת 1860 בקטגוריית הווי לאומי, **בניקרואה** בשנת 1862 בקטגוריית נוף לאומי, **בניופאונדלנד** בשנת 1866 בקטגוריית טבע מקומי ו**בארצות הברית** בשנת 1866 בקטגוריית ציון אירוע - הם שראויים לכבוד ולהיחשב כבולי הזיכרון הראשונים בעולם.

אלחנן בר-לב הוא דוקטור לחינוך מאוניברסיטת בן-גוריון. הוא אוסף בולים משנת 1961, בעיקר בולאות תמאטית, בדגש על אזורים שעברו מיד ליד תוך כדי מלחמה. כתובתו למשלוח תגובות: ebarlev@gmail.com

⁴ -לפי Brennan (2006), p. 2.

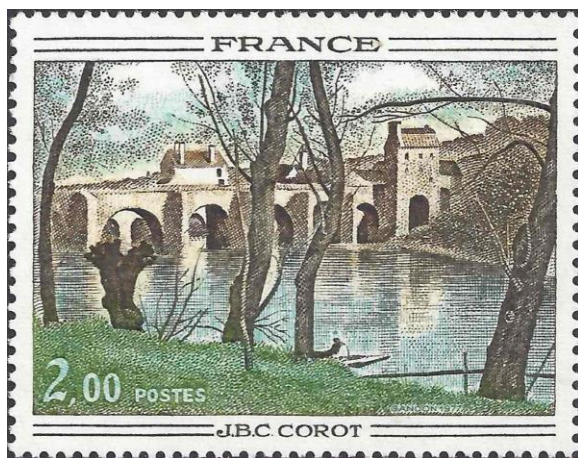

הציור האימפרסיוניסטי בצרפת משה ביאלי

ספרים ומאמרים רבים כבר נכתבו על הציור האימפרסיוניסטי שתחילתו בצרפת ומשם התפשט לעולם כולו. במאמר זה אתרכז בתחילתה של התנועה, בציירים שהשפיעו עליה ובדמויות שעמדו בראשה.

הממסד האמנותי בצרפת של שנות השבעים של המאה ה-19 היה שמרני, ורק אמנים אשר ציירו בהתאם לקריטריונים שלו הורשו להשתתף ב"סלון" המפורסם של פריז. מספר אמנים אשר נדחו על ידי ה"סלון" החליטו להציג את עבודותיהם באזור אחר של עיר האורות, וב-15 באפריל 1874 התקיימה תערוכתם הראשונה.

אחד הציירים שהוצגו בתערוכה היה "התרשמות – שמש בזריחתה" של **קלוד מונה**. מבקר האמנות **לואי לרואה** פירסם ביקורת קטלנית על התערוכה, וכתב כי "התרשמות" היא כותרת ראויה, מאחר ולא מדובר ביצירה של ממש אלא במעין סקיצה מוקדמת לציור. מאז הוצמד השם "אימפרסיוניזם" לתנועה כולה. בסך הכל התקיימו בפריז רק שמונה תערוכות תחת השם אימפרסיוניזם בין השנים 1874 ל-1886, אך די היה בכך כדי ליצור תנועה רב לאומית אשר שינתה את פני האמנות.

"גשר בנאנט" של ז'אן-בטיסט קאמי קורו.

"עגלת חציר" של ג'ון קונסטבל

זרם אמנותי חדש אינו נולד בין לילה וללא סימנים מוקדמים. במקרה שלפנינו היו מספר ציירים שהשפיעו על ראשוני האימפרסיוניסטים. במיוחד ראוי לציין את השפעתם של **ג'ון קונסטבל** האנגלי (1776-1837) ושל **ז'אן-בטיסט קאמי קורו** הצרפתי (1796-1875). התמונה "עגלת החציר" משנת 1821 של ג'ון קונסטבל הוצגה ב"סלון" הפריזאי בשנת 1824 ועוררה סנסציה בשל תיאור הטבע על ידו. היצירה זכתה להערכה רבה, ומלך צרפת, **שארל העשירי**, העניק לה את מדליית הזהב. קאמי קורו צייר כל חייו בטבע ואת הטבע. "גשר בנאנט" היא תמונה אופיינית ליצירתו. גם המובילים שבין הציירים האימפרסיוניסטים הודו, כי יצירותיהם של קונסטבל וקאמי קורו השפיעו עליהם רבות.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

מאפייני התנועה ניכרו בעיסוקם המעמיק של חבריה ברשמים חולפים של אור ותנועה, התעלמות מהקווים החיצוניים, תיעוד צבעים כהים, זוויות ראייה מקוריות וביטוי אווירה כללית של עליצות חברתית. הם ניסו לתאר את החיים בתקופתם באופן אובייקטיבי, על בסיס מראה עיניהם ולא מתוך הידוע להם שכלית.

האימפרסיוניסטים הושפעו מן המחקר המדעי ומן התפיסה שצבע אינו חלק בלתי נפרד מן העצם אלא תוצאה של האופן שבו האור מוחזר ממנו, ולכן הוא נתון לשינויים מתמידים. הם שאפו לצייר בחוץ בשעות שונות כדי "לתפוס" את שינויי האור ברגע נתון. את רעיונות הציור האימפרסיוניסטי אפשר לתמצת כדלקמן: ציור בנוף הפתוח, השפעת האור החוזר ותפיסת הרגע החולף.

בתחילת דרכם היו האימפרסיוניסטים מקור ללעג בקרב הצופים. תקפו אותם על השימוש בצבעוניות בהירה ועל הגימור הגס בציוריהם. בביקורת שנכתבה על חברי התנועה בשנת 1876 הוגדרו הציירים האימפרסיוניסטים "מטורפים". כיום נחשבת התנועה כתופעה האמנותית הרדיקלית ביותר במאה ה-19, והיא היוותה למעשה בסיס להתפתחות האמנות המודרנית. רבים רואים בתקופה האימפרסיוניסטית את דור הזהב של הציור, והאגפים המוקדשים לציורים אלו במוזיאונים השונים מלאים במבקרים.

מיצירותיו של סיסלי. מימין: שלג ראשון בלובסיין (1874). משמאל: תחרות חתירה במולזי (2-1871).

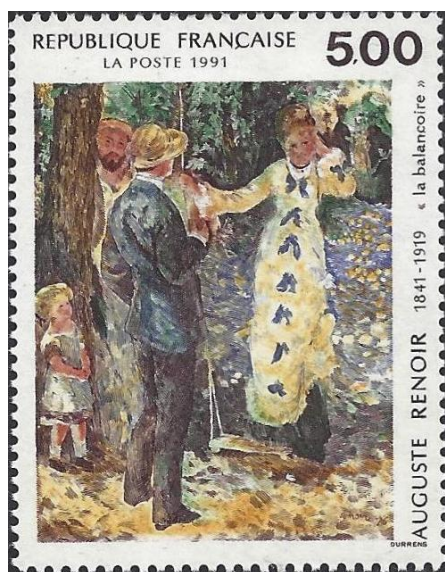
חלק מהציירים שלקחו חלק בראשיתה של התנועה שינו את סגנונם עם השנים, אולם הצייר **אלפרד סיסלי** (1839-1899) נשאר נאמן לסגנון זה כל חייו. הוא למד בסטודיו של **גלייר**, ושם הכיר את **רנואר** ומונה. סיסלי ביקר בלונדון בשנת 1871 יחד עם מונה, והושפע מעבודותיהם של קונסטבל וטרנר.

קמיל פיסארו (1830-1903) היה צייר יהודי צרפתי, בן למשפחת סוחרים. בתחילת דרכו המשיך פיסארו את העסק המשפחתי, אך תשוקתו לציור שינתה את חייו. ב-1855 הוא הגיע לפריז, התרשם עמוקות מציורי הנוף של ז'אן-בטיסט קאמי קורו והרבה לצייר את העיר ופרבריה. ב-1870 הוא עזב את פריז, יחד עם קלוד מונה, ונדד ללונדון. השניים הושפעו מציורי הנוף האנגליים, ואט אט החלו לגבש את דרכם בזרם עצמאי שלימים יקרא "אימפרסיוניזם". פיסארו נחשב לאחד מחשובי האמנים האימפרסיוניסטים, והוא היחידי שהשתתף בכל שמונה התערוכות שהציגו חברי תנועה זו.

גליונית מזכרת המראה את ציורו של פיסארו "שקיעה בנמל של רואן" (1898).
הבול מראה דיוקן עצמי שלו משנת 1873.

רנואר: הנדנדה (1876)

אוגוסט רנואר (1841-1919) היה הבן השני למשפחתו של חייט עני, ולפיכך נאלץ לתרום לפרנסת המשפחה באמצעות ציורי קישוט על כלי חרסינה. בתחילת דרכו האמנותית הוא הושפע מגוסטב קורבה ואז'ן דלקרואה. בספטמבר 1873 הוא השתקע בפריז, והמפגש עם הציירים האימפרסיוניסטים בכלל ועם מונה בפרט שינה את עבודתו: הוא החל לצייר בחוץ, אימץ לעצמו סגנון חופשי יותר והשתמש בצבעים בהירים יותר.

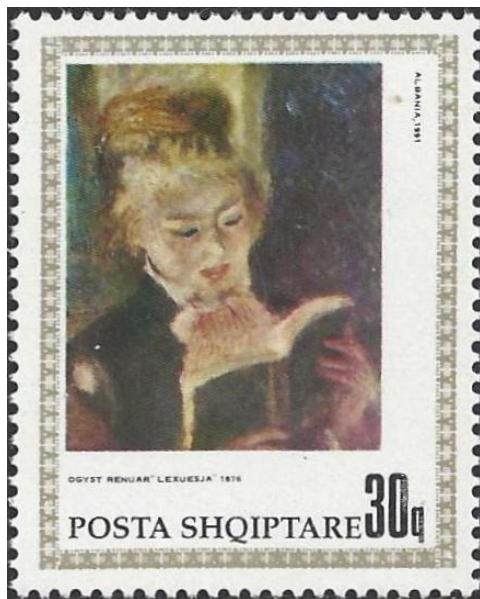
רנואר הרבה לעבוד עם מונה תחת כיפת השמיים וצייר אותם נופים. כן הרבה לצייר נשים בעירום ולתאר אותן כעדינות ורכות. ציורים נוספים שלו תיארו את חיי הבורגנים: בתי קפה, בילויים בשעות הפנאי, נשים וילדים. ניתן לומר כי יצירתו מוקדשת להנאות החיים.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

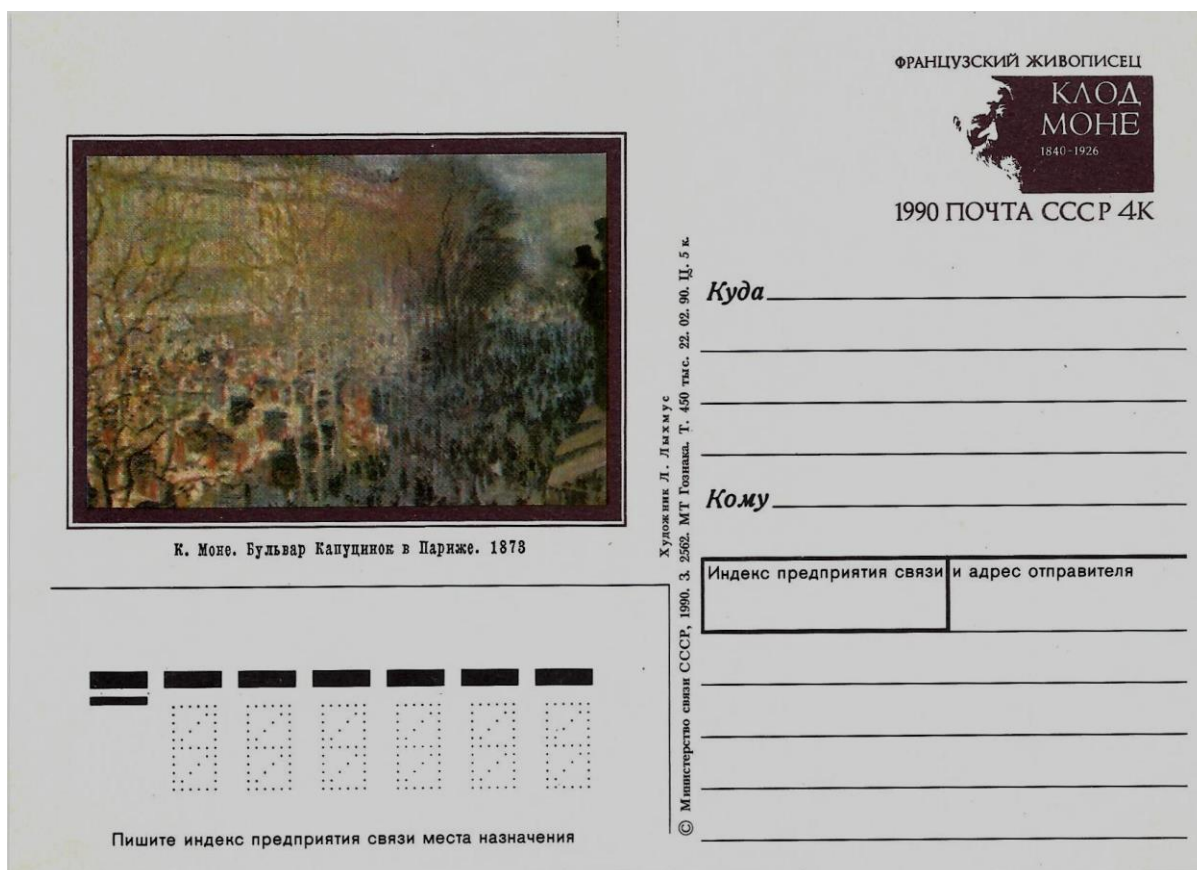
בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

רנואר : אישה קוראת (1874)

בתחילת שנות ה-80 של המאה ה-19 הרגיש רנואר שהוא מיצה את הסגנון האימפרסיוניסטי. בעקבות ביקור שערך באיטליה הוא הושפע מציורי הרנסאנס והחל לעבוד בדיוקנות רבה. צבעיו נעשו קרירים יותר וחלקים יותר.

המפורסם והחשוב שבין האימפרסיוניסטים הוא ללא ספק, **קלוד מונה** (1840-1926). מונה הוא לא רק אחד המייסדים והמובילים של הזרם האימפרסיוניסטי, אלא גם מי שנחשב למנהיג הקבוצה. מונה צייר בעיקר נופים, אך ציוריו אינם העתקה של הטבע אלא רשמים של התבוננות אובייקטיבית. עבודתו של מונה מתאפיינת בספונטאניות ובמשיכות מכחול קטנות וחופשיות.

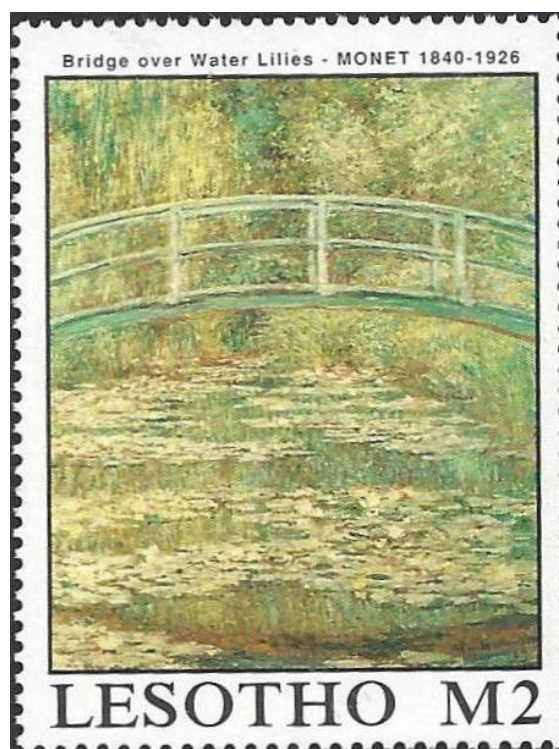
האלמנט החשוב ביותר ביצירתו של מונה הוא היחס לאור, והוא המשמש אותו להעברת המסר שלו. ניתן לומר כי הרגישות לאור המתחלף היא הכישרון הגדול ביותר של מונה, אשר הפך אותו לאחד האמנים החשובים בתולדות הציור בכלל. בגלל רצונו לתאר את השתנות המודל בהשפעת האור פיתח מונה את הציור הסדרתי – ציור של נושא אחד

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

מספר פעמים בשעות שונות של היום, בעונות שונות של השנה. ובתנאי מזג אויר שונים. דוגמא בולטת לכך היא סדרה של 18 ציורים המוקדשים לגשר ובריכת המים עם החבצלות הנמצאים באחוזתו של מונה בכפר ז'יברני. סדרה כזו של ציורים אפשרה למונה להדגיש את שינויי הצבעוניות של נושאי הציור שלו.

משה ביאלי אוסף את התנ"ך בראי האמנות, ציורי מערות וסלעים, וכן נושאים שונים הקשורים באמנות הציור. כתובתו למשלוח תגובות:
mobilom@bezeqint.net

גשר מעל ברכה של חבצלות מים, 1899.